

ТЕОРИЈСКО СХВАТАЊЕ СИСТЕМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Слободан Симовић¹, Стефан Н. Драгићевић²

Сажетак

Овај рад покушава да да теоријску дефиницију (оквир) систему националне безбедности, као једном од кључних безбедносних термина. Појединачном анализом термина безбедност, национално (нација), национална безбедност, систем, систем безбедности, тежи се синтези и јединственом схватању система националне безбедности. Актуелност теме произилази из важности теоријских разматрања безбедносних питања, како би пракса била што боље осмишљена; и из обиља безбедносних изазова, ризика и претњи којима је једино могуће адекватно се одупрети јаким системом националне безбедности. Као илустрација дат је пример система националне безбедности Републике Србије.

Кључне речи: безбедност, национална безбедност, систем безбедности, систем националне безбедности

Abstract

This paper will attempt to provide a theoretical definition (a framework) of the national security system as one of the key security terms. Individual analysis of the terms security, national (nation), national security, system, security system tends toward the synthesis and the unique understanding of the national security system. Topicality of the topic arises from the importance of theoretical considerations of security issues, in order to make the practice as well thought out as possible; and from the abundance of security challenges, risks and threats which can only be resisted by a strong system of national security. National security system of the Republic of Serbia is given as an illustration.

Key words: security, national security, security system, national security system

Увод

Први изазов пред нама кад покушавамо да одговоримо на одређену тему јесте оправдање бављења дотичном темом. И то се најчешће и најлакше постиже кроз доказивање актуелности исте. Други не мање важан корак је рашчлањивање на мање елементе, који су по правилу једноставнији од теме а самим тим и подеснији за анализу, која је корак пре синтезе, односно закључних разматрања; што је уједно постизање циља рада.

1 Ванредни професор на Факултету за дипломатију и безбедност у Београду

2 Потпредседник Центра за националну политику, Београд

Да ли је теоријско схватање система националне безбедности актуелна тема? Одговор је без сумње потврдан! Чему теорија у безбедности, која је врло практична област људског живота? Да ли је она нужна? Несумњиво, јесте! „Теоретска мисао осмишљава праксу, а пракса обогаћује теорију новим сазнањима.“³ О важности и значају бављења безбедношћу, а тиме и системом националне безбедности, најбоље сведочи чињеница да је реч *безбедност* на интернету „заступљенија од речи Бог, мир или политика.“ (према претраживачу на енглеском језику од 2. јула 2017. број претрага рачи *безбедност* је 1960000000)⁴ Обиље безбедносних изазова, ризика и претњи, односно свега онога што безбедност угрожава, такође је доказ о важности и актуелности бављења темом безбедности; јер је заштитна улога у безбедности кроз превентивне и репресивне мере основа здравог функционисања једног друштва.

Приликом наше анализе посматраћемо уз покушај да их дефинишемо три појма: *систем*, *национално (нација)*, и *безбедност*. С тим да ћемо кренути од појма *безбедност*, јер је он базичан. Онда ћемо доћи до појма *национално (нација)*, као самосталног, независног појма. Па ћемо га упарити са појмом *безбедност*, кроз синтагму *национална безбедност*, која је према теоретичарима прва међу традиционалним концептима безбедности.⁵ Ту се нужно морамо задржати, на знатно мање простора, што је подразумевиво, на сродним али незаобилазним терминима као што су *национална држава*, *национални интерес*, *националне вредности*, *национална моћ*. Ти су термини битни за боље раумевање појма израженог кроз синтагму *национална безбедност*. И у теоријском разматрањима код угледних стручњака за безбедност у Срба дата им је оправдано велика пажња, код професора М. Мијалковског, А. Савића, М. Бајагића, З. Кековића... Трећи битан појам, за нашу тему, је појам *систем*, који ће такође бити посматран као самосталан, а потом у спрези са синтагмом *национална безбедност*.

На послетку, пре закључних разматрања, као илустративан пример биће дат кратак информативни преглед система националне безбедности Републике Србије. А закључно разматрање, треба да представља одговор на питање шта је *систем националне безбедности*?

Појам безбедност

Као што смо навели у уводним разматрањима реч *безбедност* је врло присутна, о чему сведоче статистички подаци интернет претага.⁶ Може се говорити о безбедности друштва у целини, о безбедности одређење мање заједнице, или о безбедности одређеног дела друштвеног поретка. Могуће је говорити о безбедности државе, региона, континента, или света; ако се за критеријум узме географска подела. Такође, је оправдано говорити о појединачној (личној), групној (социјеталној) или колективној безбедности, зависто од тога на кога се појам односи, односно кога све обухвата. С обзиром на просторно ограничење рада даћемо првенствено преглед схватања безбедности као потребе, вредности, интереса; као делатности, стања,

3 Савић др Андреја, *Увод у државну безбедност*, Београд, 2000, стр. 19

4 Ејдус Филип, *Међународна безбедност теорије, сектори и нивои*, Београд, 2017, стр. 21

5 Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007, стр. 28

6 види: Ејдус Филип, *Међународна безбедност теорије, сектори и нивои*, Београд, 2017, стр. 21

функције; и као система; како то чини и проф. Бајагић.⁷ Осмотрићемо безбедност и кроз пет сектора: војна, политичка, економска, социјетална и еколошка; како то чини проф. Ејдус.⁸ Такође ћемо бацити поглед на безбедност кроз призму: субјекта безбедности, објекта безбедности (заштита, деловање) и субјекта угрожавања (опасност); како то чини проф. Мијалковски.⁹

С обзиром на сложеност појма безбедности сви теоретичари ће се сложити око тога да не постоји јединствена и опште прихваћена дефиниција безбедности. Па је стога нужно дати више извора и аутора.¹⁰ Што не значи да је дефинисање безбедности немогућа мисија. Покушаја, мање и више успешних је било много. Но, њих прати удес који прати и сваки покушај дефинисања: или је дефиниција преширока, па обухвати и оно што појму не припада; или је преуска, па нешто што појму припада изостане. Идеал је *наћи меру*, још од антике. Неко то ради са мање, а неко са више успеха.

Најчешће присутна и најкраћа дефиниција безбедности је да је она у *објективном смислу одсуство претњи, а у субјективном као одсуство страха*.¹¹ З. Кековић и И. Димитријевић дају следећу дефиницију: „безбедност је процес, функција и делатност постизања стања заштићености или стабилности, као и само то стање заштићености, односно одсуство опасности по референте вредности и интересе.“¹² Борис Кривокапић безбедност види као: „делатност посебних државних органа ради заштите уставног поретка, саме органе који су носиоци те делатности, и стање у којем је нека држава релативно безбедна, заштићена.“¹³ Безбедност као потреба је тежња ка предвидљивости у погледу судбине најважнијих добара и вредности; као вредност безбедност је и сама једно од основних добара, али има и задатак да обезбеди вредности које су од виталног значаја; као интерес безбедност је уграђена у човека као биолошки механизам пројављен као тежња за опстанком и самоодржањем кроз прилагођавање.¹⁴ Безбедност може да буде схваћена као делатност појединца, групе или државе којом се штите идентитет, опстанак и интереси; као стање сигурности; и као функција спремност да се одговори на изазове, ризике и претње, као видове угрожавања безбедности.¹⁵ „Као систем безбедност је уређена и заснована на одговарајућој теоријској оријентацији, доктринарној и правној основи, и свесно је усмерена *кроз одговарајућу активност* (напомена аутора) према одговарајућем циљу.“¹⁶ Војни сектор безбедности је најстарији сектор. Војна безбедност је *слобода од војних претњи*.¹⁷ Безбедност је и политичка категорија. У политичком сектору референтни објекат безбедности је *држава, њена организациона стабилност, односно сувереност*.¹⁸ У економском сектору безбедности доминантни су *трговински*

7 види: Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007, стр. 8-23

8 види: Ејдус Филип, *Међународна безбедност теорије, сектори и нивои*, Београд, 2017, стр. 107-187

9 види: Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009, стр. 19-25

10 види: Крга Бранко, *Стратегија националне безбедности- у теорији и пракси*, Београд, 2017, стр. 29

11 Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007, стр. 14

12 Кековић Зоран и Димитријевић Иван, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Београд, 2017, стр. 27

13 Кривокапић Борис, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Београд, 2010, стр. 216

14 Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007, стр. 16-19

15 Исто, стр. 19-21

16 Исто, стр. 22

17 Ејдус Филип, *Међународна безбедност теорије, сектори и нивои*, Београд, 2017, стр. 107

18 Исто, стр. 144

и производни односи. Док је референтни облик економско благостање.¹⁹ Социјетални сектор безбедности је најмлађи сектор. Социјетална безбедност је *безбедност групе*, са циљем *заштите њеног идентитета*.²⁰ *Животна средина* се јавља као референтни облик у еколошком сектору безбедности, као *предуслов за развој људске цивилизације*, из чега произилази њен посебан значај.²¹

Субјекат безбедности су људи (држава...), циљ, средства и структура.²² Објекат безбедности је оно што се *чува, брани, обезбеђује и осигурава*. То могу бити људи, ствари, вредности...²³ Субјекат угрожавања је носилац изазова, ризика и претњи, односно оно *од кога или од чега* треба објекат безбедности заштитити.²⁴

Један од честих покушаја да се дефинише безбедност је кроз *сагледавање небезбедности (угрожености)*, стања супротног безбедности, које је *чињеница друштвеног и политичког карактера*.²⁵ Уз нагласак на томе да је она *атрибут и функција државе*.²⁶

Појам национално (нација)

Према чувеном Вујаклином *Лексикону страних речи и израза* „националан је народни, народски, који припада једном народу, који се тиче једног народа, који је својствен једном народу...“²⁷ Док је нација „народ, друштвена заједница људи који говоре истим језиком, који су заједнички проживели политички и културни развој и који су прожети свешћу о узајамној припадности и целовитости у односу према другим нацијама.“²⁸ „Термин национална ближе одређује субјект, односно припадност, а индиректно и значај за остваривање (највиших) виталних интереса безбедности, који су од суштинског значаја и за све остале интересе на нивоу државе.“²⁹

Појам национална безбедност

Термин национална безбедност коришћен је током хланог рата као оправдање за много тога.³⁰ Ђакомо Лучијани сматра да је „национална безбедност способност државе да се одупре спољној агресији.“³¹ Национална безбедност је *заснована на војним мерама, односно дефанзивним капацитетима*, чак и онда кад је држава способна за офанзиву.³² Постоје три теоријске школе схватања националне безбедности: класични реалисти, структурални реалисти и континентални (нео) реалисти. Класични реалисти заступају шему по којој *сопствена моћ значи слабост противника*. Структурални реалисти сагледавају однос претњи и способности,

19 Исто, стр. 161

20 Исто, стр. 175

21 Исто, стр. 187

22 Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009, стр. 20

23 Исто, стр. 21

24 Исто, стр. 22

25 Савић др Андреја и Стајић др Љубомир, *Основи цивилне безбедности*, Нови Сад, 2006, стр. 24

26 Исто, стр. 25

27 Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1954, стр. 609

28 Исто, стр. 609

29 Савић А. и Машуловић И., *Системи националне безбедности*, Бар, 2010, стр. 12

30 Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007, стр. 28

31 према: Бајагић Младен, *Међународна безбедност*, Београд, 2012, стр. 206

32 Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007, стр. 29

а у центру анализе им је структура међународног система. Док контингентални (нео)реалисти сматрају да је држава гаранција достизања, очувања и унапређења безбедности, а пут ка безбедности виде кроз сарадњу међу државама.³³ „Амин Хеведи, тако, одређује националну безбедност као делатност националних држава којом оне, у складу са својим друштвеним могућностима у садашњости и будућности узимајући глобалне промене и развој штите властити идентитет, опстанак и интересе.“³⁴ Национална безбедност се види као *способност нације да заштити своје унутрашње вредности од спољних прењи*.³⁵

Повезани појмови су *национална држава, национални интереси, националне вредности и национална моћ*. Национална држава је „од Вестфалског мира 1648. година главни чинилац међународних односа. Она креира готово све функције значајне за опстанак, очување идентитета и просперитет националне заједнице на неком простору.“³⁶ Национални интереси су *основна преокупација државе*, оно чему држава тежи да оствари.³⁷ Националне вредности су појам близак појму националног интереса. Али ипак постоји разлика. Националне вредности су оне вредности и добра у једном друштву око којих постоји сагласје да их треба неговати и штитити. Национална моћ је „способност државе да планским ангажовањем својих ресурса производи промене у унутрашњем и спољњем амбијенту које у систематизованом смислу обезбеђују њен опстанак и одржив развој.“³⁸

Појам систем

Вујаклија каже: „систем је оно што је сасатављено, састав, сустав, целина.... скуп уређених делова.“³⁹ Кад се говори о систему безбедности, мисли се на организациони систем, односно организацију. А основни елементи организације су: *структура, циљ и активности*.⁴⁰

Појам *систем безбедности*

Систем безбедности се може одредити:

1.) *као начин организовања друштва* (ради заштите од свих извора и облика угрожавања)

2.) *као начин заштите* (основних друштвених вредности)⁴¹

Разликујемо *функционални* (врсте и облици активности) и *институционални* (организација и носиоци активности) део система националне безбедности.⁴² Такође, се систем безбедности може посматрати „као систем теоријских знања о томе на који начин најбоље организовати једно друштво у жељене сврхе поводом заштите његових вредности.“⁴³ Промене које утичу на понашање и развој система

33 Исто, стр. 32-39

34 према: Симић Драган, *Наука о безбедности- савремени приступ безбедности*, Београд, 2002, стр.30

35 Савић др Андреја и Стајић др Љубомир, *Основи цивилне безбедности*, Нови Сад, 2006, стр. 41

36 Крга Бранко, *Стратегија националне безбедности- у теорији и пракси*, Београд, 2017, стр. 12

37 Савић др Андреја и Стајић др Љубомир, *Основи цивилне безбедности*, Нови Сад, 2006, стр. 40

38 Мијалковски Милан и Ђорђевић Ивица, *Неухватљивост националне моћи*, Београд, 2010, стр. 15-16

39 Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1954, стр. 882

40 Кековић Зоран, *Системи безбедности*, Београд, 2011, стр. 11

41 Исто, стр. 86

42 Исто, стр. 86

43 Исто, стр. 89

безбедности у условима неизвесности могу се пратити захваљујући *општој теорији система, системском приступу и системској анализи*.⁴⁴

Систем националне безбедности Републике Србије (кратак преглед)

Основни нормативни акти којима је уређен обавештајно-безбедносни систем Републике Србије су: Устав Републике Србије (2006.), Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије (2007.), Закон о Безбедносно-информативној агенцији (2002.), Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији (2009.). Навођење нормативних аката којима је уређен систем националне безбедности Републике Србије има за циљ да покаже да је систем безбедности Републике Србије регулисан законом. Стратегијско-доктринарни оквир чине следеће стратегије: Стратегија националне безбедности Републике Србије, Стратегија одбране, Стратегијски преглед одбране и Бела књига одбране, Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, Национална стратегија за борбу против корупције... Основни задатак обавештајно-безбедносног система Републике Србије је заштита Уставног поретка Републике Србије.⁴⁵

Организацијски састави који чине обавештајно-безбедносни систем Републике Србије, према Закону о основама уређења служби безбедности Републике Србије су: **Савет за националну безбедност, Биро за координацију рад служби безбедности, Безбедносна информативна агенција, Војнобезбедносна агенција, Војнообавештајна агенција, Одбор Народне скупштине за надзор над радом служби безбедности**.⁴⁶

1.) Савет за националну безбедност

- „утврђује основе политике националне безбедности и дефинише основне мере и активности за очување и унапређење националне безбедности и за заштиту виталних националних интереса Републике Србије“⁴⁷
- чланови савета су: председник Републике Србије, председник Владе, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар правде, начелник Генералштаба Војске Србије, директори БИА, ВБА и ВОА, и секретар савета

2.) Биро за координацију рад служби безбедности

- усклађује оперативни рад служби безбедности и других државних органа, и анализира резултате оперативног усклађивања⁴⁸
- чланови бироа су: директори БИА, ВБА и ВОА, и секретар Савета за националну безбедност

44 Кековић Зоран и Димитријевић Иван, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Београд, 2017, стр. 68

45 Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009, стр. 236-237

46 Исто, стр. 234

47 Кековић Зоран и Димитријевић Иван, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Београд, 2017, стр. 141

48 Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009, стр. 240-241

3.) *Безбедносна информативна агенција*

- „специјализована и самостална владина установа задужена за обавештајне, контраобавештајне и друге, законом и другим актима прописане, послове безбедности“⁴⁹
- аутономна-централна обавештајно-безбедносна установа
- непосредно је подређена Влади, а за свој рад одговара Народној скупштини и Влади
- врши заштиту безбедности Републике Србије, односно њеног Уставног поретка, и истражује, прикупља, обрађује и процењује безбедносно-обавештајне податке

4.) *Војнобезбедносна агенција*

- орган управе Министарства одбране Републике Србије, ресорна војна контраобавештајна служба
- штити Војску Србије и Мистарство одбране Републике Србије
- открива, прати, сузбија и пресеца обавештајне и друге активности страних обавештајних служби; открива, прати, сузбија и пресеца унутрашњи и међународни тероризам и субверзивне активности⁵⁰

5.) *Војнообавештајна агенција*

- орган управе Министарства одбране Републике Србије, ресорна војна обавештајна служба
- обавља послове прикупљања, анализе, обраде, процене, заштите и достављања безбедносних података, који су војног, војнополитичког и војноекономског карактера⁵¹

6.) *Одбор Народне скупштине за надзор над радом служби безбедности*

- надзире уставност и законитост рада служби безбедности
- стара се о предлогу буџетских средстава неопходних за рад служби безбедности
- разматра и усваја извештаје о раду служби безбедности⁵²

Закључна разматрања

1.) Тема Теоријско схватање система националне безбедности је врло актуелна, и представља увек живу и изазовну тематику за свако истраживање.

2.) Анализом појмова *безбедност*, *национално (нација)*, *систем*, *национална безбедност*, *систем безбедности*, *систем националне безбедности*, коришћењем лингвистичког, телеолошког и догматског метода, уз помоћ релевантне домаће литературе настале из пера осведочених и у теорији и у пракси стручњака за безбедност, уз илустративни пример система националне безбедности Републике

49 Кековић Зоран и Димитријевић Иван, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Београд, 2017, стр. 150

50 Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009, стр. 247-248

51 Кековић Зоран и Димитријевић Иван, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Београд, 2017, стр. 157

52 Исто, стр. 137-139

Србије, дошли смо до закључка да је систем националне безбедности организациони систем пројављен као начин организовања друштва и као начин заштите, који се састоји од организације, носилаца активности, врста и облика активности, чији је циљ заштита Уставног поретка Републике Србије, очување и достизање националних интереса и вредности, остварењем одсуства страха и претњи.

Коришћена литература:

1. Бајагић Младен, *Међународна безбедност*, Београд, 2012
2. Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Београд, 2007
3. Вујакија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1954
4. Ејдус Филип, *Међународна безбедност теорије, сектори и нивои*, Београд, 2017
5. Кековић Зоран и Димитријевић Иван, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Београд, 2017
6. Кековић Зоран, *Системи безбедности*, Београд, 2011
7. Крга Бранко, *Стратегија националне безбедности- у теорији и пракси*, Београд, 2017
8. Кривокапић Борис, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Београд, 2010
9. Мијалковски Милан и Ђорђевић Ивица, *Неухватљивост националне моћи*, Београд, 2010
10. Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009
11. Савић А. и Машуловић И., *Системи националне безбедности*, Бар, 2010
12. Савић др Андреја и Стајић др Љубомир, *Основи цивилне безбедности*, Нови Сад, 2006
13. Савић др Андреја, *Увод у државну безбедност*, Београд, 2000
14. Симић Драган, *Наука о безбедности- савремени приступ безбедности*, Београд, 2002